

<https://www.khabaronline.ir/news/260061/مجلس-بر-هر-چیزی-قدرت-دارد>

مجلس بر هر چیزی قدرت دارد

محمد رضا زمانی درمزاری

مدرس ، مجلس را بالاترین و والاترین مرجع تصمیم گیرنده نسبت به امور اجتماعی و مصالح جمعی مردم و کشور می داند. وی هیچ شخص یا نهادی را بالاتر از مجلس به رسمیت نمی شناخت و به کرات نیز در اظهارات خود بر این مهم تاکید کرده و صّحه گذاشته است: " ما بر هر کس قدرت داریم ، ... ما قدرت داریم پادشاه را عزل کنیم ، رئیس الوزراء را بیاوریم ، سؤال کنیم ، استیضاح کنیم ، عزلش کنیم ... ". قدرتی که مجلس دارد ، هیچ چیز نمی تواند مقابلش بایستد ، شما تعیین ... صلاح بکنید ، مجلس بر هر چیزی قدرت دارد

گرچه ، سخن از مدرس ، سخن از یک مکتب فکری در عرصه های فرهنگی ، اقتصادی ، سیاسی و حقوقی ، با توجه به جامعیت فکری و وسعت گفتمان نظری وی است ، لکن در خصوص نگاه ایشان به قانون ، نظام حقوقی و اندیشه های حقوقی و نقش وی در تحول و تطور سیستم قضایی و قانونی کشور کم تر صحبت شده و محل تأمل و تدبیر است . این مقاله بر آن است کوتاه نگاهی اجمالی و گذرا بر این بعد مهم نظری و شخصیتی ایشان انداخته و آن را به مناسبت دهم آذر ماه ، سالروز شهادت این فقیه قانونمند و روز مجلس بررسی نماید

قانون و مدرس

از دیدگاه مدرس ، فلسفه وضع قانون یا به تعبیر او ، " غرض از وضع قانون " عبارت است از " آسایش خلق در امور معاشیه " . با این تعریف ، وی محدوده قوه مقننه را مشخص ساخته و با تحدید آن به امور معاشیه و مسائل مربوطه ، قانونی را که عنایت آن آسایش خلق و رفاه مردم در حال آتیه نباشد ، مردود می داند . از این رو ، وی نخستین قدم در امر اصلاحات جامعه را در حاکمیت قانون و اجرای آن دانسته و آن را برای حفظ حقوق مردم از هر جهت ، در اولویت می داند و جامعه بدون حاکمیت قانونی را جامعه مرده و بی هویت می شمارد. علاوه بر این ، " عقلانیت ، مصلحت و جامعیت " ، سه رکن اصلی در نگاه مرحوم مدرس نسبت به قانون است . مدرس در همین خصوص ، در نخستین سخنرانی خویش در جلسه 200 دوره دوم مجلس شورای ملی (19 محرم 1329) به عنوان نماینده مجلس چنین لب به سخن می گشاید : عاقل تا بصیرت پیدا نکند ، صلاح نیست که صحبت کند " . مدرس ضمن مطرح کردن اصل تعقل و تفکر ، در واقع به " نمایندگان مجلس اشاره داشت که معرفت ، پایه ، اساس و لازمه هر تفکر ، تصمیم و عملی است و مجلس شورای ملی به عنوان پایگاه تبلور اراده ملی دارای چنان جایگاهی است که تصمیمات آن باید مبتنی بر عقل و تدبیر باشد و نظر به مسئولیتی و تعهدی که در این زمینه احساس می کند ، عقلانیت (آگاهی ، معرفت و محاسبه گری) را از شرایط لازم و

ضروری در امر تدوین و تبیین قانون دانسته و سعی در القای روند عقلی - علمی در جهت قانونگذاری و نهادینه کردن آن در (مجلس شورای ملی و در بین نمایندگان دارد. 1)

مدرس، مجلس را به عنوان مرکز ثقل قانونگذاری و محل تعیین و تدقیق سرنوشت جامعه نگریسته و با استقلال فکری و نظری خویش در مقام تقنین قوانین موافق مصالح کشور بر می آید. در این راستا، وی صرفاً به مصلحت جامعه و مردم اندیشیده و بر آن است با استفاده از علم و دانش خویش در جهت وضع قوانین منطبق با مصالح کشور در چهارچوب احکام شرع برآید، لذا در دیدگاه مدرس، فقط شریعت و مصلحت جامعه مطرح است، قدمی فراتر از شریعت نمی گذارد و گامی را فراتر از مصلحت جامعه نمی بیند و با آمیزه ای از سنت و تجدد، یک گفتمان ائتلافی در جهت تامین مصالح مردمی و ملی ارائه می نماید. بدین معنا که با یک برداشت جامع و بسیار ظریف، شریعت را از درون قالب های کهنه گذشته خارج ساخته و از آن قالب ها، تجرید می نماید و در قالبهای زمان طلب نوین جامعه و همسو با ضرورت ها و نیاز های روز کشور ارائه می سازد. (2) علاوه بر این، جامعیت نگاه مدرس در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و حقوقی در قانونگذاری و نگاه قانون، به وضوح در اظهارات وزین و بیانات متین مشارالیه در 5 دوره تقنین (دوره دوم- پنجم) مجلس شورای ملی نمایان است. (3) بدین ترتیب: از نگاه مدرس، قانونی شایسته و بایسته است که برخاسته از خرد قانونگذاران، مصالح جامعه و براساس آگاهی و مطالعه کافی و وافی موضوع مربوطه جهت آسایش و رفاه جامعه در حال و آتیه تنظیم و تدوین شده باشد. همچنین، با مجمل بودن قانون که منشاء بروز مفاسد و سوء استفاده است، مخالفت کرده و بر روشن (ساختن مصوبات و صراحت قانون تاکید می نماید. 4)

قوانین حقوقی، سیستم قضایی و مدرس

به نظر مدرس، ماهیت مسائل حقوقی و جزایی در شرع مقدس اسلام نهفته و امکان جرح و تعدیل آن، به لحاظ ماهوی وجود ندارد، با این وجود از دیدگاه وی ".... کیفیت اجرای قوانین و نیز وضعیت حقوقی دیگر کشورها ما را متنبه کرده و این ضرورت را محتوم ساخته است که نحوه اجرا و طرز اداره سیستم دادگستری باید به وضع سایر نقاط دنیا باشد که مردم بگویند ما هم داخل تمدن شده ایم. باید کیفیات اجراء قوانین را مثل سایر دنیا و بلکه اکمل کنیم، انجام این کار مهم، متخصص و افراد متبحری می خواهد...." از این رو، ضروری است برای حفظ حیثیت انسان، مجتهد عادل و قاضی عادل به کرسی قضاوت بنشینند، والا روح آزادی و شرافت انسانی ضربه خورده و عدلیه که رکن اساسی حفظ ارزش های انسانی است، به محلی نظیر صرافخانه ها یا وزارتخانه سردار سپه تبدیل می شود....". به علاوه، به اعتقاد وی، معیار و ملاک قضاوت در اسلام، آراء و نظرات مولا علی (ع) و جانشین پیامبر (ص) است. این کتابها، تاریخ هستی و موجودیت ما و (جهان است و شیعه با بررسی و مطالعه آنها، عظمت و هویت خود را در می یابد. 10)

به عبارت دیگر، به باور مدرس، ضرورت اصلاح قوانین قضایی باید بر اساس این نکته استوار باشد که ماهیت مسائل حقوقی و جزائی، اسلامی بوده، اما در اجرای آن باید مقتضیات عصری و رهاوردهای تجربی سایر سیستم های قضایی و حقوقی را بکار گرفت. علاوه بر این، پیشنهاد می کند تا نظرات مختلف در خصوص مسائل حقوقی در کمیسیون عدلیه مجلس مرکزیت پیدا کند و اشخاص خبره و بصیر در امر قضا نیز در آن کمیسیون حاضر شوند. در همین رابطه، وی ضمن دعوت از مشیرالدوله و نصرت الدوله، فلسفه این دعوت را چنین بیان می کند: "... برای این که آنها از ترتیب قضایی اروپا مستحضرند و ما هم از قواعد مذهبی خودمان...". سپس، در ضرورت همکاری این دو گروه و نواقص کار هریک می گوید: "... همان گونه که با حقوق عمومی فرانسه فرانسه نمی شود در ایران به قضاوت پرداخت، با کتاب شرایع... خواندن هم نمی شود، قضاوت کرد

همچنین مدرس در جلسه 72 مورخ 6 اسفند 1300 در مجلس دوره چهارم شورای ملی پس از بیان نقش اساسی عدلیه در اصلاح امور مملکتی و حفظ اعراض و اموال مردم، علم و عمل را از شرایط قاضی و ضروری ثبات و منزلت و حفظ حرمت و استقبال وی بر شمرده و سپس، در جایی دیگر می گوید برای رفع کمبود قضاات عالم، باید از اشخاص آگاه و (عامل به قوانین پس از پذیرش در امتحان علمی و اخلاقی استفاده کرد. 11)

نقش مدرس در قانونگذاری ایران

حضور مستمر و موثر مدرس از نیمه دوم دوره دوم تا پایان دوره ششم مجلس شورای ملی و شرکت مجدانه او در جلسات و کمیسیونهای مختلف مجلس و اظهار نظر او در مباحث مختلف و لوایح و طرح های مهم، بسیار قابل توجه و انکارناپذیر است. مجموعه اظهارات ایشان که در 2 مجلد با عنوان "مدرس در پنج دوره تقنینیه" که به همت استاد محمد ترکمان

گردآوری و تدوین شده و در موسسه پژوهش و مطالعات فرهنگی به زیور طبع آراسته گردیده است، به وضوح موید این نکته است. مدرس به شهادت این مجموعه در ادوار پنج گانه مجلس از هر فرصتی برای دفاع از " آزادی، رعایت قانون، امنیت جانی، مالی و عرض شهروندان، افزایش تولید ملی و پشتیبانی و تشویق تولیدکنندگان، استفاده از تولیدات داخلی، امور اقتصادی، اصلاح دستگاه اداری کشور و تقلیل سیستم سرطانی آن به میزان مورد لزوم و نیاز، تفکیک قوا، نقش تعیین کننده مجلس در امور کشور، حقوق نمایندگان، دفاع از استقلال قاضی و قوه قضائیه، دفاع از ايرانييت و اسلاميت، مخالفت با نمایندگان بدون موکل و هزینه های بی اساس، عدم امنیت برای مخالفان دولت و استقراض خارجی، قوانین مربوط به بلديه و شهرداری، راه آهن، صنعت هواپیمایی، سیاست داخلی و بین المللی و بطور کلی، مصالح کشور در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حقوقی و..." سود می جست و در فرآیند تدوین و تصویب قوانین به ترتیب مذکور، عالمانه، آگاهانه و مسئولانه، همت وسیع و جدیت بدیع صرف می نمود.

نقش مرحوم مدرس در تدوین و تنظیم " لایحه / قانون اصول تشکیلات عدلیه" و " لایحه اصول محاکمات حقوقی"، به همراه مرحوم امام جمعه خوئی و مشیرالدوله و مصوب نمودن آنها در کمیسیون عدلیه مجلس شورای ملی وقت (سال 1329 قمری) به گواه اسناد و مدارک موجود کاملاً مشهود است. اهمیت قوانین فوق قبل از هر چیزی، از آن جهت است که لوائح قانونی مزبور، از زمره نخستین قوانین موضوعه پس از استقرار مشروطیت در ایران، به منظور تعریف و تنظیم مکانیسم آئین دادرسی و نحوه رسیدگی بر دعاوی مطروحه می باشد که با طبقه بندی محاکم به محاکم ابتدائی، پژوهشی (استینافی) و فرجامی (دیوان کشور) و تدقیق حدود اختیارات قانونی هریک، نسبت به ساماندهی تدریجی امر قضا در کشور اقدام شده است. به عبارت دیگر، نخستین قوانین کشور برگرفته از فقه شیعه به صورت موضوعه در خصوص نحوه تاسیس و تشکیلات اداری دادگستری ایران (عدلیه سابق) تحت نظارت و تاثیر بی بدیل مرحوم مدرس و با همیاری افراد مزبور تنظیم و نگاشته شده است. چنانکه، مواد قانونی مربوط به امور محاکم و دادگاه های حقوقی و جزایی نیز با نظارت آن مرحوم تهیه و تائید شده است. بدین ترتیب، رساله اصول تشکیلات عدلیه با الهام از فقه شیعه و با در نظر گرفتن عرف و عادت طی 265 ماده تدوین و به همراه مواد قانونی دیگر در خصوص " محاضر شرعیه و محاکم صلحیه" در 46 ماده، با تصویب کمیسیون عدلیه مجلس به صورت مصوبه قانونی درآمد و به عنوان دستور العمل کاری قضات وقت قرار گرفت. (12))

علاوه بر این، " قانون موقتی اصول محاکمات جزائی" مشتمل بر 506 ماده پس از تصویب کمیسیون عدلیه مجلس با حضور مرحوم مدرس، حاجی سید نصراله، ذکاء الملک و میرزا رضاخان نائینی و با همراهی مشیرالدوله و مسیو آلف پرنی در شور دوم آن، تصویب و متعاقب تصدیق مدرس به عنوان احدی از علمای طراز اول، از طرف ممتاز الدوله، مزیر عدلیه وقت به هیات وزیران پیشنهاد و سرانجام، در جلسه پنج شنبه مورخ 9 رمضان 1330 وزراء جهت اجراء توسط وزیر عدلیه تصویب شد. (13) همچنین، تهیه، تدوین و تصویب بخش قانون متین و وزین مدنی ایران (مواد 1 الی 955) که در دوره ششم مجلس شورای ملی صورت پذیرفت، نیز از جمله خدمات حقوقی مرحوم مدرس در نظام قانونگذاری کشور است. قانون مدنی ایران به باور عموم حقوقدانان و وکلای عدالت پیشه دادگستری، از جمله قوانین پر مغز و جوهری است که با نثری ویژه مناسب تنظیم و تدوین شده و در حال حاضر نیز، به جز اصلاحات محدودی، کماکان قانون حاکم بر امور مدنی جامعه بوده و محتملاً، خواهد بود.

نتیجه

مدرس از جلسه 195 مجلس شورای ملی (دوره دوم) در آن حضور یافت و تا دوره ششم به عنوان نماینده بی بدیل مجلس در آن نقشی موثر و فعال داشت. مدرس در ایام نمایندگی خویش در مجلس جز بر اساس احکام شرع، قانون اساسی و مصلحت ملت و مملکت سخنی نگفته و عملی را انجام نداده و به عنوان اسوه عینی و نمونه عملی قانونداری و قانونمندی می باشد، آراء و اندیشه های وی جدای از جنبه های سیاسی و دینی، نقش ارزنده و ویژه ای در تدوین و تصویب مجموعه قوانین و مقررات در دستور کار مجالس مزبور داشته و بسیاری از قوانین مزبور از جمله، بخش اول قانون مدنی فعلی، مرهون گفتنمان نظری و علمی و مساعی عملی ایشان می باشد.

ضروری است افکار و اعمال ماندگار این مرجع جامع الشرایط و عالم طراز اول و مجتهد در آمده در کسوت نمایندگی مردم، چراغ راه و خورشید رهنمای نمایندگان و مسئولان محترم کشور در کلیه سطوح بوده و خصوصاً، نمایندگان مجلس شورای اسلامی صرفاً، در روز دهم آذرماه، نام و یاد وی را در روز مجلس گرامی نداشته و امدار عینی و عملی میراث علمی، فرهنگی، سیاسی و قانونی گفتنمان نظری و کارکردی وی در گفتار و کردار و رفتار نمایندگی و سیاسی و قانونی خویش از هر حیث و جهت باشند و به مانند معظم له، پی به اهمیت نقش و جایگاه بی بدیل مجلس بعنوان بالاترین رکن اراده ملی و تبلور خواسته های مردم برده و تحت تاثیر مصلحت اندیشی ها و مصلحت گرایی های مرسوم و احتمالی قرار نگیرند.

و به سوگند اتیانی خویش در مراسم تحلیف و تعهد خویش به مردم حوزه انتخابیه خود و کشور کاملاً، با صداقت، صلابت، صراحت و در عمل به مانند مدرس وفادار باشند. نمایندگان مجلس فراموش نخواهند کرد، قدم در عرصه مکانی(مجلس)/ پارلمان) نهاده اند که بزرگان تاریخ ساز تاریخ معاصر کشور در آن نقش های ماندگار مثبت و منفی از خود بر جای گذارده اند و تاریخ و افکار عمومی نیز به عملکرد پیدا و پنهان آنها نگریسته و آنرا در آئینه جان و نگاه خویش ثبت و ضبط خواهد کرد...

گرچه بررسی ابعاد حقوقی شخصیت شهید مدرس نیازمند مطالعات تکمیلی و بیشتری در آتیه است و به حق ، نیز همین ، شایسته است ، معهدا در نقش و تاثیرگذاری وی بر نظام قانونی و پارلمانی کشور ، همان بس که "سالروز شهادت ایشان به : عنوان روز مجلس" نام گذاری گردیده است. روحش شاد و راهش پُر رهرو بادبرغم مدعیانی که منع عشق می کنند جمال جلوه تو حجت موجه ماست

محمدرضا زمانی درمزاری ، مجلس و پژوهش ، شماره 21 ، قانون از نگاه مدرس ، آذر 1375 ، صص 225-26:

مدرس ، تاریخ و سیاست. (مجموع مقالات) ، صص 227-26

محمدترکمان ، آراء اندیشه ها و . محمد ترکمان ، مدرس در 5 دوره تقنینیه (2جلد) ، موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران .فلسفه سیاسی مدرس ، صص 39-38

استاد دکتر علی مدرسی ، مرد روزگاران ، نشر هزاران ، ص 100.مجلس و پژوهش ، همان ، صص 227-26

مجلس و پژوهش ، همان ، ص 230

مدرس ، تاریخ و سیاست ، همان، ص 15. همان

علی مدرسی ، مرد روزگاران ، همان ، صص 585-84

محمدترکمان ، آراء اندیشه ها و فلسفه سیاسی مدرس ، همان ، صص 65-64

مجموعه قوانین جزایی (به اهتمام قوه قضائیه)، ص 4

همان